

3. Клюев Е. В. Речевая коммуникация: Успешность речевого взаимодействия : учебное пособие для университетов и институтов / Е. В. Клюев. – М. : Рипол классик, 2002. – 317 с.
4. Коряковцев А. В. К проблеме инвективного функционирования языка и лексикографического описания русской инвективной лексики // А. В. Коряковцев, О. В. Головачева / Юрислингвистика-5: Юридические аспекты языка и лингвистические аспекты права ; под ред. Н. Д. Голева. – Барнаул : Изд-во Алт. ун-та, 2004. – 370 с.
5. Кусов Г. В. Оскорбление как иллокутивный лингвокультурный концепт : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук / Г. В. Кусов. – Волгоград, 2004. – 27 с.
6. Осовська І. М. Стереотипні мовленнєві жанри в парентальному німецькомовному дискурсі / І. М. Осовська / Науковий вісник Чернівецького національного університету : зб. наук. праць / наук. ред. Левицький В. В. – Чернівці : ЧНУ, 2011. – Вип. 532 : Германська філологія. – С. 130–139.
7. Ростова А. Н. Прагматико-ситуативні типи реалізації речевого акта оскорблення в молодежному общении / А. Н. Ростова, Г. Н. Калинина // Юрислингвистика-8: Русский язык и современное российское право: межвузовский сборник научных трудов ; под ред. Н. Д. Голева. – Кемерово-Барнаул : Изд-во Алт. ун-та, 2007. – С. 179–183.
8. Саржина О. В. Функции инвективной лексики в высказывании (на примере инвективных имен лица) / О. В. Саржина // Юрислингвистика-8: Русский язык и современное российское право: межвузовский сборник научных трудов ; под ред. Н. Д. Голева. – Кемерово-Барнаул : Изд-во Алт. ун-та, 2006. – С. 69–89.
9. Саржина О. В. Оскорбление словом (инвектива) как агрессивный дискурс / О. В. Саржина // Юрислингвистика-8: Русский язык и современное российское право : межвуз. сб. науч. трудов / под ред. Н. Д. Голева. – Кемерово-Барнаул : Изд-во Алт. ун-та, 2007. – С. 183–190.
10. Стернин И. А. Оскорбление и неприличная языковая форма как предмет лингвистической экспертизы (бытовое и юридическое понимание) [Электронный ресурс] / Стернин И. А. – Режим доступа : http://sternin.adeptis.ru/articles2_rus.html#c.
11. Шарифуллин Б. Я. Речевая инвектива на randevу лингвистики и юриспруденции: pro et contra / Б. Я. Шарифуллин // Юрислингвистика-8: Русский язык и современное российское право : межвузовский сборник научных трудов / под ред. Н. Д. Голева. – Кемерово-Барнаул : Изд-во Алт. ун-та, 2006. – С. 112–120.
12. Щербинина Ю. В. Вербальная агрессия / Ю. В. Щербинина. – М. : КомКнига, 2006. – 360 с.
13. Dische I. Großmama packt aus / Irene Dische. – Hamburg : Hoffmann und Campe Verlag, 2005. – 379 S.
14. Lange-Müller K. Böse Schafe / Katja Lange-Müller. – Köln : Verlag Kiepenheuer & Witsch, 2007. – 205 S.
15. Lind H. Das Superweib / Hera Lind. – Frankfurt am Main : Fischer Taschenbuch Verlag, 1994. – 400 S.

УДК 811.111 – 26:81'374.3

А.В. Давидчук (Луцьк)

ЕМПІРИЧНИЙ КОМПОНЕНТ ЛЕКСИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ ЗО ОНІМІВ У ТЛУМАЧНИХ СЛОВНИКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Проаналізовано дефініції лексем-зоонімів з чітко вираженим емпіричним компонентом значення, описано способи його представлення у словниковій статті та виявлено основні експлікаційні ознаки.

Ключові слова: лексикографія, дефініція, лексичне значення, зоонім.

Проанализированы дефиниции лексем-зоонимов с четко выраженным эмпирическим компонентом значения, описано его представление в словарной статье и выявлены основные экспликационные признаки.

Ключевые слова: лексикография, дефиниция, лексическое значение, зооним.

The article deals with the definition analysis of animal names containing the empirical component, description of its representation in the dictionary entries and revealing the main explicatory features.

Key words: lexicography, definition, lexical meaning, animal name.

Постановка наукової проблеми. У семантичних дослідженнях останніх десятиліть активно обговорюються питання, пов'язані з категорією значення. З огляду на те, що однією з найбільш неоднозначних та спірних в теорії мови постає проблема визначення лексичного значення слова, представники вітчизняного (В.М. Труб, Л.А. Лисиченко, С.С. Єрмоленко, І.В. Бочарова, Н.Г. Ходаковська) та зарубіжного (В.В. Виноградов, А. Вежицька, Ю.Д. Апресян,

Й.А. Стернін, М.В. Нікітін, А.А. Уфимцева та ін.) мовознавства присвятили дослідженням у цьому напрямку чимало уваги та праць.

Лексичне значення слова – це складна багаторівнева структура, яка окрім обов'язкових макрокомпонентів (денотативного та сигніфікативного) включає ще й факультативний – емпіричний макрокомпонент значення, який притаманний лише для слів конкретної семантики. Й.А. Стернін визначає емпіричний компонент знака як закріплений за ним (знаком) узагальнений чуттєво-наочний образ предмета [3, с. 129]. Цей компонент включає найхарактерніші чуттєво сприйняті особливості предмета. Емпіричний образ предмета складається з відображення його окремих ознак, що піддаються чуттєвому сприйняттю [2, с. 83].

Вивчення та аналіз емпіричного компонента значення слова, безумовно, є дещо ускладненим, оскільки він має чуттєву природу і часто не піддається вербальній фіксації, що й визначає **актуальність** нашого дослідження.

Мета статті – з'ясувати, як чуттєво-наочні образи представників тваринного світу відбито в тлумаченнях засобами мови, чи можлива і необхідна їх передача в словниковій статті.

Матеріалом для розвідки ми обрали лексико-тематичну групу „тварини”, яка якнайкраще репрезентує клас конкретної лексики. Дефініції зоонімів було отримано методом суцільної вибірки із тлумачних словників сучасної англійської мови.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування результатів дослідження. Чуттєво-наочний компонент може бути виділений у лексичному значенні слів, що позначають предмети та явища реального світу. Нерідко слова, в значенні яких емпіричний компонент відіграє помітну роль, досить важко визначити (подати тлумачення значення), набагато легше вказати на предмет, що позначається словом.

Для опису емпіричного компонента лексичного значення слова мовознавці-лексикографи використовують найрізноманітніші способи: називання ознаки та її характеристик, посилання на подібність до інших об'єктів, а у випадках, коли слова не передають суті предмета, часто подається ілюстративна дефініція – включення у словникову статтю відповідного малюнка [1, с. 32].

Оскільки представники світу тварин піддаються фізичному сприйняттю людини через відчуття зору, дотику, слуху та нюху, то доцільно припускати, що саме ці характеристики денотатів мають бути представлені у словникових дефініціях.

У дослідженій нами вибірці лексикографічних визначень лексем-зоонімів найчисельнішою виявилася група дефініцій, у яких відображено зорове сприйняття тварини (розмір, особливості будови тіла, його зовнішнього покриву, форма голови, ніг, забарвлення хутра, наявність хвоста тощо). Наприклад, у дефініції зооніма *elephant* ('слон') „*a very large grey animal with four legs, two tusks (=long curved teeth) and a trunk (=long nose) that it can use to pick things up*” [LDOCE, с. 508] – 'дуже велика сіра тварина, яка має чотири ноги, два бивні (довгі вигнуті зуби) та хобот (довгий ніс), який вона використовує, щоб піднімати предмети' експлікуються наступні ознаки: розмір, колір шкіри, кількість ніг, наявність бивнів, їх кількість та форма, наявність хобота.

У словникових тлумаченнях тварин найчастіше фігурують такі ознаки, сприйняті зором людини: розмір (*large/small*), висота (*middle-sized/man-sized*), будова тіла (*strong/slender/long/thin*), особливості зовнішнього покриву (*fur-covered/shell/long-haired/short-haired/spines/thick-skinned/wool/curling fur/dark spots*), забарвлення (*red/grey/white/black/brown*), наявність та кількість кінцівок (*four-footed/four-legged/legless/with flippers*), наявність та форма хвоста (*tuft at the end of tail/with a tail/forked tail/bushy tail/tailless*), наявність та форма рогів (*curved horns/long horns/has horns/wide antlers*). Рідше вказуються конкретні прикметні ознаки будови тіла тварини, зокрема, наявність та кількість горбів (*one hump/two humps*), наявність та форма хобота (*long trunk*), форма вух (*long ears/short eared*), колір очей (*blue eyes*), форма носа (*snout/bill/short flat nose/pointed*), наявність кишені (*has a pouch*) та бивнів (*with tusks*) тощо.

Експлікація ознак, виявлення яких можливе завдяки органолептичному аналізу інформації, в дефініціях зоонімів є незначною порівняно з отриманими через зоровий аналізатор. Розглянемо декілька дефініцій з даної групи. Наприклад, *skunk* ('скунс') „*small bush-tailed North American animal able to send out a strong, unpleasant smell as a defence when attacked*” [H2, с. 301] – 'дрібна північно-американська тварина з пухнастим хвостом, яка продукує сильний неприємний запах, щоб захистити себе від нападів інших тварин'. Це, напевно, єдиний зоонім, в дефініції якого представлено компонент „запах”, оскільки ця ознака є диференційною – вирізняє скунса з поміж інших тварин.

Тактильні відчуття також дуже рідко експлікуються словниковими дефініціями, хоча така властивість є характерною для всіх тварин. Наприклад, у дефініції зооніма *turtle* ('черепаша') „*a reptile that lives mainly in water and has a soft body covered by a hard shell*” [LDOCE, с. 1790] – 'плазун з м'яким тілом, покритим твердим панциром, що живе переважно у воді' компонент „дотик” вербалізується за допомогою ознак *soft* ('м'який') та *hard* ('твердий').

Представлення інформації, сприйнятої на слух, також є дуже рідкісним явищем. Зважаючи на те, що майже всі тварини видають характерні звуки, включення у дефініції їх опису все-таки є винятком. Наприклад, *rattlesnake* ('гримуча змія') „*poisonous American snake that makes a rattling noise with its tail*” [H2, с. 192] – 'отруйна американська змія, яка може створювати шарудіння власним хвостом' – вербалізація компонента „звук”.

Однак, в різних словниках співвідношення емпіричного компонента з іншими видами інформації (спосіб існування тварини, ареал поширення, особливості харчування, використання людиною тощо), представлених у дефініціях, є неоднаковим. Наприклад, в дефініції лексеми *camel* ('верблюд') „*either of two large ruminant mammals used as draft and saddle animals in desert regions especially of Africa and Asia and peculiarly adapted to desert life in their ability to live on tough thorny plants, in their capacity to conserve water in the body, and in their highly modified feet with broad thick calloused soles and small hooves situated at the end of the toes: (1): the Arabian camel (Camelus dromedarius) with a single large hump on the back: DROMEDARY (2): the Bactrian camel (C. bactrianus) with two humps*” [MW, с. 321] – 'один з двох великих жуйних ссавців, використовуваний як в'ючна тварина в пустелях Африки та Азії; пристосований до життя в пустелі, характеризується особливою здатністю харчуватися жорсткими колючими рослинами та можливістю зберігати воду в організмі, а також дуже видозміненими копитами з широкою товстою мозолястою нижньою частиною та маленькими копитцями розташованими на кінчиках пальців: (1): Арабський верблюд (*Camelus dromedaries*) з одним великим горбом на спині: дромадер (2): Бактрійський верблюд (*C. bactrianus*) з двома горбами' вербалізуються такі, релевантні для чуттєвого сприйняття, ознаки: розмір, форма копит, наявність та кількість горбів; а також інформація про ареал поширення, середовище існування, біологічну особливість зберігати воду в тілі, харчуватися жорсткими рослинами та господарську цінність.

Проаналізувавши вибірку дефініцій, можемо стверджувати, що у кількісному співвідношенні переважають тлумачення, побудовані на поєднанні емпіричного компонента лексичного значення зооніма з іншими видами інформації, аніж такі, що лише його представляють, наприклад, *chameleon* ('хамелеон') „*small long-tongued lizard whose colour changes according to its background*” [H1, 137] – 'невелика ящірка з довгим язиком, яка змінює своє забарвлення під впливом зовнішніх причин' чи взагалі виключають, наприклад, *adder* ('гадюка') „*a type of poisonous snake*” [LDOCE, 17] – 'вид отруйної змії'. Якщо в дефініції використано відсилку до іншого роду/виду, то притаманні тварині ознаки взагалі не вводяться в тлумачення, наприклад, *jackal* ('шакал') „*wild dog-like animal*” [H1, с. 453] – 'дика, схожа на собаку, тварина'.

Цікавим є той факт, що для ідентифікації тварини-референта користувач словника повинен володіти мінімальними знаннями природничих наук, зокрема, зоології, оскільки майже усі визначення зоонімів починаються архісемами-відповідниками біологічної таксономії, вказівкою на родо-видовий зв'язок чи уподібнення з іншими тваринами.

Висновки. Аналіз словникових дефініцій дозволяє зробити висновки про те, що емпіричний компонент відіграє дуже важливу роль у структурі лексичного значення групи конкретної лексики, а саме зоонімів.

Переважають тлумачення, що експлікують емпіричні компоненти, сприйняті людиною через зоровий аналізатор як основний спосіб отримання інформації про тварини, рідше на нюх, дотик та слух, що, на нашу думку, зумовлено складністю вербалізації.

Отже, досліджене нами, лексикографічне представлення значення тематичної групи „тварини” характеризується відсутністю уніфікації опису конкретних прикметних ознак, представленням невеликої кількості емпіричної інформації і має дещо абстрактний характер, що унеможлиблює або ж робить ускладненою диференціацію відповідних референтів.

З огляду на дедалі ширше впровадження комп'ютерних технологій у лексикографію, було б доречним супроводжувати словникові статті ілюстраціями, звуковими та відео файлами, які можуть збагатити уявлення користувача.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у докладному аналізі принципів лексикографічного опису лексем-зоонімів у тлумачних словниках сучасної англійської мови з метою

виявлення основних принципів побудови узвичаєної словникової дефініції та шляхів прояву антропоцентризму при її укладанні.

Список літератури

1. Арбатский Д. И. Толкование значений слов. Семантические определения / Д. И. Арбатский. – Ижевск : Удмуртия, 1977. – 100 с.
2. Стернин И. А. Лексическое значение слова в речи / И. А. Стернин. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1985. – 170 с.
3. Стернин И. А. Проблемы анализа структуры значения слова / И. А. Стернин. – Воронеж : Б. и., 1979. – 156 с.

Список лексикографічних джерел

- H 1, H 2 – Hornby A. S. The Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / Hornby A. S. – V. 1, 2. – М. : Рус. яз., 1982.
- LDOCE – The Longman Dictionary of Contemporary English. New ed. p. cm. – Pearson Education, 2005. – 1950 p.
- NW – New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language. Lexicon Publications, Inc. – Danbury, CT. – 1993. – 1149 p.

О.О. Декало (Київ)

МОВНА РЕАЛІЗАЦІЯ ЗГОДИ ТА ВІДМОВИ В НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ДІЛОВОМУ ДИСКУРСІ

Розглядається специфіка мовної реалізації комунікативних висловлень згоди та відмови в німецькомовному діловому дискурсі; описуються типові особливості даних видів комунікативних висловлень; аналізуються мовленнєві акти, що виражають згоду та відмову в німецькомовному діловому дискурсі.

Ключові слова: діловий дискурс, мовленнєвий акт, комунікативні висловлення згоди та відмови, іллокуція, перлокуція.

Рассматривается специфика языковой реализации коммуникативных высказываний согласия и отказа в немецкоязычном деловом дискурсе; описываются характерные особенности данных видов коммуникативных высказываний; анализируются речевые акты, выражающие согласие и отказ в немецкоязычном деловом дискурсе.

Ключевые слова: деловой дискурс, речевой акт, коммуникативные высказывания согласия и отказа, иллокуция, перлокуция.

The article deals with the specificity of verbalization of communicative expressions of agreement and refusal in the German business discourse; the characteristic features of given types of communicative expressions are described; the speech acts that express agreement and refusal in the German business discourse are analyzed in the article.

Key words: business discourse, speech act, communicative expressions of agreement and refusal, illocution, perlocution.

Вивчення дискурсу як особливої мовленнєвої події перебуває в центрі уваги сучасних лінгвістичних студій [2; 3; 4; 8; 9; 1], в яких його розуміють як сукупність процесу та результату комунікативної взаємодії. Існують також різні методи аналізу дискурсу, які ґрунтуються на врахуванні його основних чинників, зокрема кількості партнерів спілкування, стратегій та способів реалізації мовленнєвої взаємодії, спрямованості комунікативних дій у розмові. Кожний комунікативний хід учасників спілкування розглядається як мовленнєвий акт, який вважають „базовою мінімальною одиницею вербальної комунікації; інтенційно й ситуаційно зумовленим, граматично й семантично організованим висловленням, що супроводжується відповідними діями мовця, спрямованими на адресата та його реакцію” [8, с. 558], послідовність яких утворює дискурс. Основи сучасної теорії мовленнєвих актів закладено в наукових доробках таких вчених, як Дж. Остін, Дж. Серль, Г. П. Грайс, П. Стросон, У. Маас, Д. Вундерліх, А. Вербицька та ін., які приділяли особливу увагу іллокутивній силі висловлення та класифікації мовленнєвих актів.